

LA PIESCA EN CALDONES Y EN TOLA CUENCA ALTA D'EL RÍU MURIEL

Xosé María García Sánchez

ENTAMU

El Ríu Muriel ñaz nel cordal d'El Picu Fariu, en territoriu del conceyu de Siero y desagua pel llugar d'El Piles a la playa de San Llorienzu de Xixón. Xunto colos sos afluentes, recueye les agües de parte de la collación de La Collá del conceyu Siero, y de les xixoneses de Santolaya Valdornón, Fano, Llavandera, Caldones, Santurio, Vega, Deva, Granda, Samartín de Güerces, Castiello Bernueces, Ciales, Cabueñes, Somió y parte de la propia villa de Xixón. Siempre foi un ríu mui afamáu poles sos *truches*, anque tamién había bien d'*anguiles* y de *pescardos*. Per otru llau, ye perimportante solliñar dalgunes carauterístiques del propiu ríu y la forma de vida de la xente que vive al so llau.

Como ríu ye curtiu, con una contía d'unos venti kilómetros de llargor, mesmo que la so curtia cuenca hidrográfica, que s'atopa a pocu altor sol ñivel de la mar. Ello fai que l'alimentación seya sobremanera pluvial. Poro, nel branu, que ye la estación más seca, el caudal d'agua merma muncho. Preba d'ello ye que nesta dómina ye cuando los moliñeros y moliñeres teníen que represar pa poder moler el granu. Otru fechu importante yera la cantidá de molinos a los qu'alimentaba. A pesar del so pequeñu altor so la mar,

presentaba un aproveitamientu cuasi perfeutu de la so enerxía potencial, lo que facía posible mover la bayurosa riestra de molinos qu'había a lo llargo del so calce. Ello ye posible pol fechu de que tán toos ellos a unes diferencies d'altor mui pequeñes; asina'l desnivel d'ún a otru yera poco más de lo que precisaba'l salivu pa moler. Esti conxuntu de molinos yera una verdadera obra de precisión nel aproveitamientu de la enerxía hidráulica pa la molienda'l granu, que fecho fariña dio de comer a munches xeneraciones. Sicasí, lo verdaderamente importante pa la *piesca* van ser estes modificaciones nel calce'l ríu, ya qu'ente la ñora y el molín taben los tramos más afayaízos pa *piescar*, como veremos dempués.

Tamién hai que tener presente que la xente averao a El Ríu Muriel yera xente campesino alimentao nun altu nivel d'autoconsumu, basáu principalmente no que se collechaba na propia casería. Ello ye, que'l pexe yera un bien escasu y, poro, el piescar nel ríu pa llueu comelo yera una novedá en tolos sentíos y de muncha prestancia pa los sos paladares, avezaos a comer cuasi siempre de lo mesmo. El piescar yera xera d'homes, principalmente de los más mozos, mesmo qu'otros munchos trabayos de la vida rural nos que la so distribución por sexos taba perñidia.

Convién facer mención al conceutu de *propiedá del ríu* que tenía la xente de la fastera. Considerábase'l ríu como propiedá de les autoridaes polítiques, asina que nun se podía tocar nelli, a esceición del usu reconocíu del moler y d'otros emplegos tradicionales como llavar, llevar los animales a beber o crucialu pa dir a los praos. El ríu yera un espaciu de respetu —cuasi de cultu—, onde había que mirar permuncho a la hora tocar nelli; d'esti mou, lo de piescar taba ñidio que nun podía ser, que nun yera llegal, había daqué de mieu. Per otru llau, al ver el so frutu tan cerca y tan necesariu, dábase por consensu coleutivu la non culpabilidá nel piescar de ralo en ralo. Dende llueu, naide tien conciencia de que multaren o prendieren a daquién por facelo. Anque tamién ye cierto que cuasi nun tenía

vixilancia, pero yera bono ser prudente, más que nada por mor d'un posible chivatazu.

EL PIESCAR NEL RÍU

Yera tou un arte, nel que siempre taba presente'l respetu a la ñatura y, con ello, l'equilibriu ecolóxicu y de vida ente l'home y los pexes. Tamién ye importante conseñar que dalgunos de los sistemas de piesca de ríu tienen connotaciones ancestrales, que mos averen al aprovechamientu de recursos ñaturales y a posibles formes de piesca nel propiu Neolíticu. La piesca equí presentaba diferentes formes, en función de lo que se pescare, la época o'l llugar de la propia piesca.

PIESCAR TRUCHES

La piesca *la trucha* yera cuasi siempre daqué furtivo, siendo la bona dómima pa ello cuando'l ríu llevare poca agua, que solía ser cuasi siempre nel branu y na seronda. Había varies téuniques o formes de piesca que vamos dicir darréu.

La piesca de truches a mano

Solía facese cuando'l ríu llevaba poca agua, principalmente nos tramos ente ñora y molín. Esti tipu de piesca solía ser individual —yo mesmu, nos mios años de rapaz, pesqué a mano truches y anguiles— y asina munches vegaes, al venir por exemplu de la yerba, aprovechábase'l pasu peatonal de la oriella'l ríu pa pescar, pero siempre de forma silenciosa, sele y sollerte, porque les truches, al ver a daquién, escuéndense de sópitu. Conque hai que veles enantes de que se guarden, ye la única manera de saber con

precisión ónde se metieren. Asina, con esta información tan precisa, llega'l momentu d'entamar cola piesca. Entós, ensin camentar más: calzáu fuera, remangu de calzones y a meter mano embaxo la piedra, furacu o raigañu u se guardó la trucha o truches. El bon pescador tien qu'obrar ensin mieu y ser tranquilu, ya qu'al tocar la trucha hai que palpala con tientu, afalagala pel banduyu seliquín, llogrando asina dexala cuasi «n'éstasis»; de siguió —y siempre sele—, llegar cola mano a les agalles, meter el dedón per una d'elles y la trucha yá nun tien escapatoria. Hai que seguir asina fasta garrar, si ye posible, les suficientes, qu'enfilaes nun *cambel*, y siempre envuertes nun puñáu de pación o felechos, portiábase con procuru pa casa siempre con arguyu. Llleu, esfrutábase na casa d'una prestosa cena familiar.

La piesca con truellu de sacu

Ye un sistema de piesca cenciellu que se facía pel día en llugares onde'l ríu nun lleva muncha agua. Ta ñidío que los llugares más afayaízos son ente ñora y molín, siempre cola seguranza de qu'hebia abondes truches. Una vegada nel ríu, hai qu'escoyer un llugar onde l'agua circula más xunto. Esi ye'l llugar afayaízu p'asitiar *el truellu*, que ye simplemente un sacu que se coloca de culera a la direición de la corriente. Tien que tar afitáu con una piedra, pa que nun lu mueva l'agua. Al mesmu tiempu, pónse-y una cruz d'ablanu na boca pa que se caltenga abierta. Namái falta allugar piedras nos llaterales del truellín pa qu'al xubir les truches solo puedan facelo per esti llugar. Con too llisto pa entamar la piesca, ye cuando unu —o meyor, dos rapazos—, con unes bones verdasques d'ablanu verde del grosor d'una *guiá*, entama a *fustar* al rodiu d'unos cincuenta metros más abaxo de la trampa. Ello hai que faelo siempre a toa priesa, pente piedras y raigaños coles vares, dexando al mesmu tiempu tol agua emborronao. L'oxetivu ta ñidíu, ye'l d'obligar a les truches a fuxir del so esconderite y que

pol so instintu ñatural tiren ríu arriba, quedando asina atrapaes nel truellu. Una vegada fináu'l trabayu de fustar —y ensin pérdida de tiempu— hai que coyer el truellín pela boca pa que nun escape lo pescao y echar una güeyada dientro del mesmu por si ente ello hai dalgún exemplar pequeñu, pa tornalu al ríu. Entós, ye'l momentu de colar pa casa col procuru de nun ser vistos. Con esti métodu yera normal pescar al rodiu media docena truches; anque tamién había díes malos nos que nun se pescaba un res.

La piesca con truellu d'ablanu

Pa esta téunica emplegábase un truellu artesanal que se facía d'ablanu —nesta fastera en cuasi toles cases sabíen facer paxes—. Esta presea nun yera más qu'un paxu cilíndricu; la so cadarma ta formada por tres aros y varies verdasques del grosor aproximáu d'un deu que, texíes con cibielles más delgaes, afitaben el so cuerpu. La so forma ye, como diximos, cilíndrica, con un llargor d'al rodiu un metru y un diámetru aproximáu de mediu. De siguío, hai que facer les boques, una d'elles cónica hacia fuera pero movable, col oxetu de poder piesllar, pero tamién poder sacar per ellí lo pescao. La otra, que ye más importante y difícil de facer pal paxeru, ye cónica tamién pero mui allargada pa dientro del truellu, acabando con un furacu circular pequeñu, del grosor aproximáu que tienen les truches.

El pescar con truellu yera de munchu secretu. Al tapecer había qu'allugalu nuna ñora o poza con abondo d'agua y, por supuestu, con bayura truches. Tien que sofítase bien nuna de les orielles del ríu con dalgún regodón dientro —pa que baxe a lo fondero— y, lóxicamente, nun llugar discretu pa nun ser vistu. Será llueu pela nueche, cuando les truches avencen más salir a guarecer, lo que facilite'l so averamientu al embudu cónicu, que pela so forma va empobíñales con facilidá al interior de la trampa. Una vegada dientro, será-yos perdífcil topar la pequeña furaca de salida — precisamente pola forma de cómo se fizo— quedando ellí atrapaes. Al día siguiente cuasi ensin alborar, hai

qu'echase fuera ceo de la cama y dir al ríu, pa sacar el truellu que solía tener dientro dalguna trucha. Anque, falando de piesca, non siempre'l resultáu presta. Esti tipu de piesca podía facese en cualquier dómina del añu; anque los meyores momentos yeren cuando'l ríu nun llevaba muncha agua.

La piesca de trucha con caña

Esti tipu de piesca yera llegal de toes toes, siendo la mayoría los pescadores semi-profesionales de la villa y perpoco la xente de los pueblos que la prauticaben. *Les cañes* yeren de bambú, que solíen consiguir en dalgunes caseríos que teníen castañales, ñozales, pumares, etc., col oxetu d'usales de pértigues pa bastir. Per otru llau, lo que pescaben avezaben vendelo nos chigres o a les pescaderes de Cimavilla. Solíen ser mui respetuosos coles normes de piesca, motivu pol que la xente del llugar tenía daqué desconfianza d'ellos por mieu a que fueren combayadores del propiu guardarríos.

Pa pescar a caña ye perimportante'l *cebu* y emplegaban principalmente *merucos*, *gates del ñarbaso*, *gates de caxellu*, *pescardos* y *saltapraos*.

Los merucos teníen que ser de tierra y pa facese con ellos hai que cavar en prau; según se van alcontrando métese nun botucu, normalmente de dalguna llatina de conserva con tierra. Asina siguen nel so mediu ñatural, llistos pa que'l pescador los emplegare nel momentu adecuáu. Ye importante aclariar que los de cuchera que son más fáciles d'atopar nun valen, porque paez ser que'l golor a cuchu nun-yos gusta a les truches.

Les gates del maíz atópense nos ñarbasos de les cuques, qu'avezaben dexar los paisanos nes tierres nos meses d'iviernu a la espera de los malos díes d'esta estación, como cebera pal ganáu. Poro, cola humidá del terrén entamen a podrecer perbaxo, atopándose ellí les gates. Esti guxán ñaz del güevu que punxo so

ma camparina na corteya d'un maízu. Al ñacer, lo primero que fai ye metese dientro del ñarbasu del que s'alimenta. Asina, al vese'l furacu nel ñarbasu ye fácil dar cola gata, que s'atopa daqué enriba del furacu que fizo al entrar. Namái fai falta una navaya p'abrir en canal el ñarbasu nesi llugar y ellí ta la gata. Les gates métense nun botucu, pero hai qu'echa-yos fariña maíz pa que coman y tean llistes pal momentu que se precisen.

Les gates de caxellu yeren mui preciaes y solo se críen cuando muerre un caxellu. Al morrer les abeyes, la poliya pon los güevos nes setes, que ye onde ñaz y miedra la so abundante descendencia. Solo fai falta coyer les gates enantes que se faigan camparines; llueu poneles de cebu nel anzuelu y que piquen les truches.

Los pescardos llueu de pescaos salábense pa da-yos aguante; yera una xera que solía desendolcar la reciella como veremos dempués.

Los saltapraos, qu'abonden a lo postrero de la campaña de piesca, cuéyelos el pescador nel prau so la marcha, si considera qu'esi día va ser el cebu afayaízu.

Los preseos qu'emplegaben los pescadores son: *caña de bambú*, *sedal*, *plomos* y *anzuelos*. Pero'l verdaderu arte de piesca ye saber tar nel ríu y usar el cebu más afayaízu según el día o'l momentu de piesca. Yera meyor pescador el que sabía emplegar el cebu col que meyor picaren les truches. Esi arte teníaenlu mui en secretu y había grandes diferencies en cantidá de piesca d'unos a otros. Anque per otru llau, ye verdá que yera difícil saber la realidá de lo que piescaben, porque dalgunos solíen engordar muncho lo piescao, dándose casos nos qu'enllenaben la paxa de felechu pa llueu poner enriba les truches, aparentando asina piescar muncho. Anque la sapiencia popular siempre tenía mui calaos a los fanfarrones.

La piesca truches cuando hai ríes

Coles grandes ríes, el ríu per dalgunes fasteres salse a los praos que queden emplayaos. Entós, cuando baxa la riada los llugares

inundaos van secándose, siendo mui frecuente que quedaren truches ellí atrapaes que más que pescaes yeren pañaes.

La piesca truches cuando se llimpia la canal del molín

Por mor de les riaes, yera mui frecuente que les canales de los molinos s'enllenaren de sabla, que dificultaba'l pasu del agua de la ñora pal molín. Esti bien, que tanto escaseaba en branu y tan importante yera pa la molienda, había qu'aprovechalu enforma. Por eso, los moliñeros y moliñeres pidíen permisu al guardarríos pa llimpiar la canal.

Yá con elli, lo primero que facía'l moliñeru yera trancar l'entrante d'agua de la ñora a la canal, pa dir desaguándola y asina poder sacar la sabla con más facilidá, pero munches de les truches quedaben ellí cola canal cuasi ya ensin agua. Entós n'andecha, al igual que la mayoría de los trabayos rurales, entamaben a sacar a pala la sabla.

Les truches qu'ellí taben quedaben toles, colo que yera fácil coyeles y echábense nun calderu con agua pa que nun morrieren. Lo oxetu ye tornaes llueu a la canal como asina mandaba la llei, ya que too se debía facer aparentemente con orden. Pero lo que si ta ñidio ye que munches d'elles diben finar nel bandullu de los andechadores o del propiu vixilante, qu'en teoría yera l'encargáu de tornaes llueu a la canal.

El piescar al represar

Daqué asemeyao asocedía nel branu, cuando al llevar poca agua'l ríu nun daba pa moler. Entós había que trancar la canal unes hores pa asina represar na ñora, col oxetu d'abrir llueu y poder moler. Pa facer esta xera nun se precisaba de dengún permisu. Entós, yera normal qu'enantes d'abrir la ñora se coyeren dalgunes truches de forma fácil que solíen dir pal casu de la moliñera.

LA PIESCA PESCARDOS

Yera xera de la reciella, pa los que piescar yera un entretenimientu prestosu que solíen facer los díes festivos o en tiempu de fuelgue —yá dende bien pequeños ñeños y ñeñes aidabenes xeres de la casería—. Pa dir de piesca coyíen una verdasca d'ablanu que facía de caña, un filu vela, un alfiler dobláu d'anzuelu y un merucu de cebu, lo necesario pa sacar pescardos que, por cierto, había abondos y picaben muncho bien. Tamién solíen pescase con un truellín de filu vela abiertu penriba, con daqué pesu pa qu'afonde. Échase al agua y cuando los pescardos pasen nalando penriba, títase rápido del truellín y siempre queden dalgunos atrapaos —los pescardos nun s'escuenden al ser vistos por xente—. Una vegada pescaos nel ríu a caña o col truellín, echábensense en sal, nuna caxina de madera o nun botucu d'una llata de conserva (solía emplegase'l sal de lo que se sacaba al desalar el samartín). Los pescardos quedaben asina disponibles pa poder vendelos a los pescadores de caña, que-yos daben unes perruques mui guapes que valíen pa mercar dalguna llambiotada.

LA PIESCA ANGUILLES

La merucá

Ye un métodu pa piescar anguiles que solo se podía emplegar con éxitu los díes de ríes porque, al baxar l'agua revuelto, les anguiles salen como si de la nueche se tratare, yá qu'esti pexe tien por vezu tar pel día nel so esconderite y pela nueche salir a comer. Entós, con riada, ye'l momentu de preparase pa dir a piescar con *merucá*.

L'empeciciu ye guetar los merucos, fechu que los paisanos conocen perbién. Saben por exemplu qu'al cavar baxo les figares o

llugares avisiegos onde siempre hai más muga atópense con más facilidade. Ta ñidio que los suelos húmedos formen parte del ecosistema afayaízu pa esti invertebráu.

Los preseos colos qu'hai que cuntar son pocos: una caña, que cenciellamente ye una verdasca d'ablanu, d'unos dos metros de llargor y del grosor daqué mayor que'l d'un deu y daqué de filu vela. Si hai riada y miedra'l ríu ye'l momentu de preparar *la merucá*, que se fai con un filu vela d'unos dos metros; col sofitu d'una aguya hai que dir enfilando los merucos —cuanto más gordos seyan meyor— pel filu, toos de siguío fasta algamar una contía aproximada a un metru. Pa finar, hai qu'añudar bien el filu vela a la pica la verdasca pel estremu opuestu a *la merucá* y colar de priesa pal ríu.

Llegó la hora de piescar: échase la caña al ríu en cualesquier llau del mesmu. Cuando l'anguila pica siéntese nes manes el tirar pa tragar, esi ye'l momentu de sacar la caña de sópitu al prau, porque l'anguila al vese fuera del agua lo primero que fai ye soltase del cebu, motivu pol que l'aición tien que ser rápida, pa que cuando se suelte tea nel prau y nun caiga al ríu. Yá en tierra hai que da-y unos verdascazos p'atolondrala y que nun s'esmuza pente la pación. Tamién se podía llevar un paragües vieyu, puestu abiertu pa intentar que caigan dientro d'él y asina impedir que fuxan pente la pación. De siguío, enfilase nun cambel y a seguir cola *merucá*, fasta tener un bon piñu que garantice la llacuada.

La piesca d'anguila a mano

Esta forma de piesca nun taba autorizada, lo mesmo que'l restu de piesca — a nun ser la de trucha con caña— anque se consideraba cuasi ilegal. La piesca d'anguila a man como facíen los nuegos bisgüelos ye perdifícil y nun dexa de ser tou un arte, yá que se trata d'un pexe mui rápidu y esnidiosu. Metanes del sieglu pasáu entamaron a apaecer artiluxos como raquetes con pinchos o una

especie de tisories tamién con pinchos, colo que piescar anguiles yera más cenciello; pero fue perdiéndose esi arte ancestral, nel que solo los mui amañosos yeren capaces de facer una bona piesca.

La meyor dómina de piesca dábase nel branu, por ser cuando'l ríu baxa menos agua. Los llugares más afayaízos yeren los que s'atopaben ente ñora y molín, onde la cantidá d'agua yera poco, —lo más d'ello diba pela canal pal molín—, y por eso yera más fácil la piesca. Con muncha agua ye imposible piescar a man, por ser l'anguila un pexe pernidiu que nala perbién, faciendo cambeos rápidos que dificulten saber ónde se torna a guardar.

Pa piescar siempre s'escomenciaba escontra corriente, ye dicir d'abaxo p'arriba pa nun emborronar el llugar de piesca. Pel día les anguiles tán baxo les piedras, qu'hai que dir levantando con procuru. Nel momentu que se ve una hai qu'echa-y man con muncha fuercia y maña ya qu'esnidia enforma, intentando siempre mete-y el dedón nes agalles y al mesmu tiempu salir con ella del agua, pa que si escapa de les manes que caiga en seco, onde yá nun tien denguna posible escapatoria. Llueu sólo falta da-y daqué golpe pa enfilala nel cambel y seguir ríu arriba fasta tener si ye posible una bona piesca.

RECETARIU DE LA PIESCA TRADICIONAL

Una vegada fecha la piesca precisa pasar peles manes del ama, que yera la dueña y señora de tolo relacionao colos llabores de la casa: facía'l pan, el pote, los guisos, etc. Asina que cuando había daqué de piesca, taba ñidio quién lo diba iguar. Per otru llau, hai qu'aclarar que dientro de la dieta alimenticia tradicional, la xinta yera una comida fuerte na que nun podía faltar el pote, ya que'l trabayu del campu siempre duru precisaba d'abondes caloríes. Poro, el pexe, alimentu más floxu, yera más afayaízo pa la cena.

Cómo cocinar les truches

Va variar en función del so tamaño: les pequeñes preparábense frites mentanto que les grandes meyor al fornu. Habiendo truches en casa ye preciso entamar con elles: coles tisories ábrese-yos la panza, sáquense les tripes y llávense curioses pa llueu de siguió adobales con sal y ayu. Déxense asina reposando fasta'l tapecer, que ye cuando l'ama entama a iguar la so preparación. Si son pequeñes, solo hai que mete-yos una llonchina de tocín nel banduyu. Llueu, cola cocina bien encarnada, échense al cazu y nun momentín yá tán na mesa. Si son grandes yera meyor faceles al fornu. Pa tala preparación hai que facer una salsa con: aceite, cebolla, perrexu y un migayín de *sidre* —bébora que nun solía faltar nes caseerías— que s'écha penriba d'elles. Solo falta que cuezan, quedando yá llistes pa la manduca.

Cómo cocinar les anguiles

Lo primero de too ye llimpiales, llavales y cortales en cachinos pequeños. Llueu la forma de preparaes ye asemeyada a la de les truches, tanto frites como guisaes.

La informante tamién diz que les anguiles son más sabroses y que guisaes acompañen más, yá qu'hai mueyu; sólo falta... ¡que presten!

LA PIESCA ANGUAÑO N'EL RÍU MURIEL

Les formes de piesca tradicionales yá se desanicieron dafechu, piéscase solo a caña según les normes del Gobiernu d'Asturies. Pero son pocos los pescadores que s'averen al ríu por falta de pexes y anque hebia tramos acutaos permanentemente, la población nun aumenta. La causa debe ser la contaminación de les agües y la pesca xabaz de les postreres décadas del sieglu xx,

emplegando métodos esterminadores como'l velenu y otros asemeyaos.

La piesca tradicional nel ríu y l'equilibriu del ecosistema fluvial

La cultura de los nuegos bisgüelos y bisgüeles ye'l pilpayu del país. A lo llargo de sieglos fueron llabrando una forma de vida, una cultura de respetu y ciñu col mediu ambiente, que camudana dómina d'anguaño. El Ríu Muriel, onde pescaren de forma tradicional permunches xeneraciones, siempre tuvo abondes truches, anguiles y pescardos. Los nuegos antepasaos solo piescaben col oxetu de completar la so dieta alimenticia, siempre curiando del equilibriu del ecosistema del ríu. Nun emplegaban métodos esterminadores, yá que nel fundamentu del so pensamientu siempre taba ñidio, «qu'había que dexar pa mañana y pa los siguientes». Asina los recursos nun s'acababen y diben pasando pal esfrute de les xeneraciones siguientes.

El ríu, anguaño, tien perpoques truches, poques anguiles y cuasi nun hai pescardos. La civilización moderna somos una peste pa la ñatura, cuasi como'l caballu d'Atila qu'onde elli triscaba nun tornaba a ñacer enxamás la pación. Quiciabes lo que faiga falta seya mirar p'atrás. Yá ta ñidio que si frayamos los recursos ñaturales ¿qué facienda vamos dexar a los nuegos bisñetos y bisñetes y cómo mos van xulgar dempués?

INFORMANTES

Cunté col perimportante sofitu de: *Argentina Meana Peón*, ñacida en Riosecu (Caldones) nel añu 1924; y el so fíu *Ferino Peón Meana* que ñaz nel añu 1953 en Llinares (Caldones). Col encontu de les sos informaciones foi posible desendolcar esti trabayu. Gracias Argentina, gracias Ferino.